

«Halel Dosmuhamedov - uly murat jolynda»

Memleket jáne qog'am qairatkeri,

Alash qozǵalysynyń kósemi,

professor Halel Dosmýhamedovtyń týǵanyna 135-jyl.

Halyqaralyq ǵylymi-praktikalıyq konferenciya

(29 harasha 2018)

Атырау облысы аќимдиги
Атырау облысы Мдениет, архивтер жне қижаттама басқармасы
Атырау облысы тарихи-өлкетану музейі

Аќимат Атырауской области
Управление Культуры, архивов и документации Атырауской области
Историко-краеведческий музей Атырауской области

«Halel Dosmuhamedov - uly murat jolynda»

Memleket jne qoғam qaratkeri, Alash qozғalysynyñ kósemi, professor Halel
Dosmuhamedovtyñ tўғanyна 135 jyl.

Налықаралық ғылыми-практикалық конференция
(29 наурыз 2018)

Сборник материалов

Международная научно-практическая конференция

«Халел Досмухамедов - uly murat жолында»

приуроченный к 135 летию государственного и общественного деятеля,
правителя восстания Алаш, профессора Х.Досмухамедова
(29 ноября 2018 год)

Халел Досмұхамедұлы – көсем сөздің шебері

Жырмасыншы ғасырдың басында қазақ интеллектуалдық күштерінің ұлыттық баспасөз төңірегіне тоғысуы қажеттіліктен туған еді. Олардың жұмылып жұдырық болуына, қосылып күш біріктіріп іс-әрекет жасауына итермелеген қазақ елінің жайлаған әділетсіздік пен алам төзісіз саяси-әлеуметтік ауыр хал болатын. Халел Досмұхамедұлы ескі дүниенің тозығы әбден жетіп, яки бұрынғы мемлекеттік шексіз билеп-төстеу жүйесінің (монархияның) қиуы қашып, қауқары қайта бастаған тарихи тұста халқының қоғам өміріндегі белен алған саяси элитамен аман-есен өтіп, дұрыс жол таңдауына күресті. Бұл ретте ол қалам күшін пайдалануды жөн көрді. Өзірге табылған қолда бар дерекке сүйенсек, оның ілкі мақалалары 1905–1906 жылдары Орал қаласында шығып тұрған «Фикер», «Уральский листок» газеттерінде қазақша, орысша жарияланған. Бұл студент Халелдің Ресейдің кіндік қаласында оқып жүрген жерінен саяси ауа-райының күрт бұзыла бастағанын өз көзімен көрген соң, шұғыл туған еліне қайтып оралып, қоғамдық іс шараларға дайындық жұмысына кіріскен кезі болатын. Ол көп ұзамай жандармерияның назарына ілігіп, ойлаған ойына, көзделген мақсатына жете алмады. Оның бұл кездегі «Фикер», «Уральский листок» газеттеріне жазған мақалалары жанрлық пішіні жағынан ақпараттық хабарлар, корреспонденциялар. Өйткені Ресей патшалығының орталық билігіндегі қоғамдық-саяси жағдайдың күрт өзгеруі, әлме-әлі саяси күштердің арасындағы шиеленістің күшейіп, оқиғаның төтенше сипат алуы қазақ халқының да құлағын елеңдетіп, аландатып отырды. Сондықтан Халел елегізген ел-жұртты соңғы жаңалықпен жеделдетіп таныстырып, саяси астарына түсінік беріп отыруды мақсат етті.

Халел Досмұхамедұлы өз ұлығының мүддесі төңірегінде интеллектуалдық өресі биік, оқыған-тоқыған атасы басқа жұрт өкілдерімен аралас-құралас еңбек етті. Ауқымды ойлайтын азамат елінің санасын билеген зиянды кесел-кесапаттың себеп-салдарын ашып, одан арылудың жолы мен жөнін түсіндіруден еш жалыққан емес. Бұл мақсатын жүзеге асыруға ол өзінің ниеттес дос-жарандарының арасындағы абыройы мен беделін орында пайдаланғанын байқаймыз. Осының бір айғағы демократиялық үрдістің үлгісі Еуропаның кіндігі саналатын Парижде Магомед-Бек Халдеташтың редакторлығымен орыс тілінде шығып тұратын «Мусульманин» журналының 1911 жылғы №24 санында Халел Досмұхамедұлының «Киргизский управитель [Киргинки современности]» атты мақаласы жарияланды.

Халел Досмұхамедұлы «Киргизский управитель [Киргинки современности]» атты мақаласында XX ғасырдың 10-жылдарындағы Қазақ Даласында үстемдік еткен биліктің құқықтық мәдениетін тайға таңба басқандай бейнелеген. Ол орыс әкімшілігінің Қазақ Даласын басқарудың билік жүйесін енгізгеннен бергі уақыт аралығына көктей шолу жасап, империяның жүргізген отарлау саясаты қыр елінің берекесін қашырып, қаншалықты ұлыттық рухани болмыс-бітімін бұзып, дәстүр сабақтастығын дағдарысқа түсіргенін нақты дәйектерді сөйлетіп, сана-сезімге әсерлі айшықтайды. Сондай-ақ қазақтың ұлыттық өмір сүру дағдысы мен шаруашылығында, дүниетанымын үрдісі мен мінез-құлық табиғатындағы қоғамдық күрделі құбылыстың белгі, нышандарын нәзік аңғарған саяси тұлаға тән сирек кездесетін сергектік қасиетін байқау қиын емес. Ол дәуірде Қазақ Елі Ресей империясына қоғамдық-әлеуметтік кіріптар болғандықтан, үлкен саясат додасына түсіп, өз ұлығының мүддесін қорғау үшін орыстың тілін жетік меңгеру қажеттілік еді. Халел сол үледе шықты және ұлығ-азаттық күрес жолында орыстың тілін тиісті орында құрал ретінде жұмсай білді. Сондықтан Досмұхамедұлы мақаласын аудармай түпнұсқасынан үзік келтірер болсақ, оның стильдік қолтаңбасы мен шеберлік машығын айқындауға, ең бастысы қазақ елінің шынайы өмір тынысынан ақпарат алуға мүмкіндік береді:

«В настоящий момент киргизский народ переживает тяжелое время. Он сейчас в пути от кочевого к оседлому, от пастушеского к земледельческому образу жизни. Находясь в таком периоде своего развития, переходя от тьмы к полумраку, наш народ теперь нуждается в массе руководителей, которые сумели бы показать ему путь его будущего»¹.

Автор тарихи отпелі кезинде дамуудың мүрдәли сатылсаңда халыққа жол көрсетп жолбасшы таптадырды көптең қажет ететініне назар аударды. Ал ондай бас-көз болады жетекшіні қайдан табырды? Өйткені орыс әкімшілігінің қазақтың қоғамдық ой-пікірін осы мен дамуының тамырына бағыта шапқан құйтырқы саяси әрекетін, оның себеп-салдар мен түркі қозғалыс мақсатын онан әрі талдап берді.

«Известно, что с 1868 года в киргизских степях была введена русская администрация, а судебная часть была номинально отделена от административной, но та другая действуюет совершенно самостоятельно применяясь к нравам и обычаям. Казако бы, что при такой организации управления нет народа, счастливого киргиз, и это было бы так, находилась власть в умелых руках».

В первое время введения русской администрации, на должности аулдың старши биев и управителей действовательно выбрали людей толковых, хорошо знающих местные обычаи, нравы, даже психологию народа. Этот факт подтверждается тем, что тогда мало было тяжёб между киргизами, коноводства, чем теперь, не смотря в режисе тогда, чрезвычайные съезды народных судей, которые являюся в большинстве случаев примиряющей инстанции тяжущихся киргизы². – дейді. Онан әрі ілкі әзірдегі оры әкімшілігі орнатқан қазақ қоғамындағы болыстық биліктің халық алдындағы бөделін автө былайша сипаттайды:

«Раньше обиженные по суду киргизы выдвигали в волостном управителе своего прямого заступника и добивались от него всячески правды, ставили его в иде справедливо человека, говорили им «төреліңне құрлық, тақыыр» (справедлив твой суд господин)³».

Уақыт өте келе биліктің тізгінін ұстаған ұлық, төрелерге деген халық сеніп түбегейлі өзгерді. Өйткені империя отарлау саясатын желдету мақсатымен жергілікті билік басына ежікүзді, паракор, жалтақ, құлқыңқуарларды тартты. Сол арқылы ұлықт іштей ірітіп, алдындылықты қозғалдып, топ-тонка, жақ-жаққа бөлініп өш алу, кек қайтару, бір руды екінші рұта айдап салу, өзді-өзі жаулауына қоғамдық-әлеуметтік ахуал тұтылды. Мыңдаған жылдар бойы дәстүрі үзілмеген иерархиялық дағалық тәртіп, моральды этикалық тәлім-тәрбие сабақтастығын бұзу – қазақтың ұлықтық иммунитет қорғанышына айырмалығына, тарих сахнасынан өздігінен із-түзсіз жойылып кетуіне кәуіп төндірді. Қазақты саяси сергітті, ғалылық ұйқысынан ояту – ұлық болашағына алаңдаған шын жанашы алаш азаматтарының ар-намысына үлкен сын болды.

«Теперь один из сотни управителей не может похвастаться ролью честного человека благодаря вяточничеству, несправедливости, трубости, произволу, которыми они т бесовственно злоупотребляют. Управители в степи – князек, ему позволено делать все, что угодно. Он имеет право держать при себе шайки воров, разослать их по ночам в соседней аулы, для похищения барашков, телег на жарко, днем развезезжать по аулам, находясь тяжущихся людей и под предлогом примерения выпросить у них ковришки, кошель меняться собственною плохою с их хорошею лошадыю, не брезгать получать иной халатышки, поясы, особенно, если они серебряные, если они золотозрив, обратится к кому нибудь из воров его, сначала обрұтат как следует, сказать ему «это что», показав казенну печать, «оставляю протокол, за кого ты принимаешь меня?»⁴.

– Каракан басының мүдесін жоғары қойған жергілікті билік иелері, – дейді Халық тонауға олардың жүзі жанбады. Қол астына өңшен қаруды жігіттерді жинап, көр

ауылдың малын жазатайды түнгі к болыс ертесіне бұ паным ұйымдасты «нәзіден құтылу болыстық қурады жылда 300 шамас тонаушылығы мөл сондай – ондайта немқурайлықпен естелің өсіп бара нағидылығы мен б адамдарды болы оларды халық се қалай сайланғанд билік басындағы қасыққа сарқыл бүтінгі жасамапаз екені танғалары

Ізгілік пе халқын жақсыл ескерусіз қалды «Ал хал түсінбейді, сонд отыр», – деп о Тұған ұлықтыңы Қазақ Давасын ғана негізге я тұтғызған, қоғам осы мақаласын «Долг не ити вперел и с Осы ерлі ұстанымын айқ ұстанымын айқ Фасырда платформасын дәуірде Халел білімін толық әдістемелік ұст ойлары Оның з «Әлсіз а көб айтыудың бұрын қазақ а қапайтал тілет жолы мен ғана негізжасында жоқ, ашыу түі беретін мектеб жарым мұғаллі тәсе» – ұрлық і шаптақтаб үкім

1 Досмухамедұлы Х. Киргизский Управитель [Киргизия современности] // МуСУЛьманни. – 1911. – №24. – С. 976
2 Досмухамедұлы Х. Киргизский Управитель [Киргизия современности] // МуСУЛьманни. – 1911. – №24. – С. 976
3 Досмухамедұлы Х. Киргизский Управитель [Киргизия современности] // МуСУЛьманни. – 1911. – №24. – С. 977
4 Досмухамедұлы Х. Киргизский Управитель [Киргизия современности] // МуСУЛьманни. – 1911. – №24. – С. 977

5 Досмухамедұлы Х. Киргизский Управитель [Киргизия современности] // МуСУЛьманни. – 1911. – №24. – С. 977

көршілерін ығыстырып қоныс тапты. Елкімінен жәрдем сұрамады, ешкім жәрдем бермеді. Ел өз күшімен, өз еңбегімен жұмыс аралап-ақ жетісіп кетті.

Әрбір зор оқиғаның соңынан зор салдары болашақ. Ақ-табан шұбырдылығы салдары бөген жұртқа бағыну болды. Жатқа бағынудың толғағы тым ұзақ созылды. Ел амалсыздан еркінен айырылды. Жел жақты күзету қолдан кетті. Ел тынышпайды. Қорсақтылық қойдай болды. Күзетші күшті болды. Жаракты керекті жок болды. Темірқазы жастау, бес-алты малға асы қылу қалды. Сүйек етпіді, жүрек босалды, жігер құм болды. Жарак ұстаушылар жойылды. Күзетшіге сеніп ел ұйқыға салынды. Майлы тамақ, ашық қымыз, мамық төсек көңілді бөлім, күзетшінің алды ұйқыға сеп болды. Жауынгер хал құл болды. Қазақтың басына «рахат» дәуірі туды»⁹.

Тарих оқулығында қалыптасқан «Ресей патшалығына қосылуға Кіші Жүздің ханы Әбілқайыр 1731 жылы қазан айында Ресей империясының қарамағына кіргендігі жөнінде аяқ берді» дейтін қазақты іштей ыдыратып, арандатуды көздеген саяси идеологиялық пікірдің негізінде Халел Досмұхамедұлы талқанын шығарып, талдап бергенін күзетшіге дейін ғылыми зиялы байыптай алмай келеді. Тәуелсіздік алған жылдары Елбасе Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев: «Мен Әбілқайыр еместің!»¹⁰ дегені бар. Оның астарындағы мағына «Мен Әбілқайыр сияқты енді Ресейге тәуелді қылмаймын» дегені мензееу еді. Бұл көзқарастың қоздауына ілгерідегі алаш арыстарының пайымдау пікірлерінің әлі толық қотамдық санаға сінбегендігінен деп ойлаймыз.

Халел Досмұхамедұлы сенім-жаныш, үздік-сөздік үш ғасырға созылған сөз ертінің із-түзсіз кетпей, қандай қуатты мемлекет болса да, ел іргесі шайқалып, береке бірлігі қашарына, әлеуметтік-шаруашылық әлеуеті тоқырауға ұшырауына, қабілет күш әлсірегенін табиғатта өзінен мықтының ықпалына еріксіз көңүге бейім тұратын заңдылық екенін қарапайым-ақ тілмен әлемі жеткізеді. Ол қазақтың басына тұтан о «рахат» дәуірі ұлыт маңдайына жазылған айқайыттын сор, орны толмас қайғы-қасірет әкелгенін қысқа да, нұсқа жан дүниесі етіліп, бауыр еті сзінде, «зар заманның ақындырындай себегің салдарын тарқатып, көктей анартып қана өтеді. Әрине, себегі етпей-тегіжей талдауға үй артында кісі бар.

«Аурупа соғысы басталды. Алыстағы күркілді жақындайды деп ел ойламады. Қысылғаннан патша қазақ-қырғызға жармасты. Майдағна жұмысқа жігіт алатын болды. Ел шұталады, қарсылық қылды. Қарсылық қылған жер қан болды. Ел ояна бастады. Алақтап жақ жаққа қарады. Заманның өзгеріп кеткенін сезе бастады.

Төңкеріс болды. Патша құлады. Ел қуанышты. Нұр үміт көз алдына елестей қалды. Патшалықта өзара тап соғысы басталды. Темір құрағандардың арасында қазақ-қырғыз таяксыз болды. Біресе отан, біресе бұған жүтпіді. Екі ара жүре-жүре [жол] болды.

Түркістанға жылдан туды, мал қырды. Ел састы. Жүтпен бірге талдау кірді. Төңкеріс теріс жамылған бұзақылар елді бақты. Аштық пен тапау елдің сені кетірді. Жұрт қырылды босты, күн болды, күл болды.

Бұл дәурен бастан өтті. Орта түскен қазан толғауға жақындады. Талаушылар қайтп қушды, жаза тартпды. Бұзақылардың жабуы түсді. Ел оянғандай болды. Кім дос, кім қар болашақ мұратқа түсінерлік заман туды»¹¹.

Метінде артық ауыз сөз жоқ. Төтенше жағдайды суыт жеткізген телер хабарындай шолок-шолок, қысқа-қысқа ғана қайыраң. Қазақтың қаралы да, қасірет тарихи дәуір шындығын Халел Досмұхамедұлы сүйектен өтетін сөз құдіретімен қалпынша бейнелеген. Көсемсөздің көсемі ердің құнын екі-ақ ауыз сөзбен қайыра бұрыптының билеріңше шыншайы ақиқатты тұжырымды оймен түйіп-түйіп, термелеген.

«Жел жақты күзету қолдан кетті. Ел тынышпайды. Қорсақтылық қойдай болды. Күзетші күшті болды. Жарактың керекті жок болды. Темірқазық жастау, бес-алты малға асы қылу қалды». Жау осағ емес еді. Ен зүелі қазақты қората қаманандай іргесін бекітіп, мен жерін көздің қарашығындай қорғау ар-ұжданындай қанына біткен пікі түйсігін жойып бейқам тірлікке бойын әбден үйретіп алды. Жаппай әскер болған елдің азаматтық сана-сезімі қалыпты.

қалыпты,

көтергенін

жарак жоқ

«Төбін

Темірқ

Кү төл

Ерлер

өшкен. Ат

жастанып,

терең қауз

Қазақ қара

үнемді қол

торлық, у

ерекшелік

«Тү

құрымдай

жұтталы, ал

Мет

аг шонқай

тапшала. Т

Қал

жылуды б

Тал

анасы қыз

жәрдем жо

қайтғының

оқиғалар б

қазақ-қырғ

арқалаты а

Сұл

Бұлардың т

Баян

ақпараттық

қанықтығы

тарихи жел

«Күзетшіле

қолданып с

сөзді ойнат

азаматтан н

елдің көзді

Досмұхаме

естіретеді, к

өзінде қара

қазалы шер

Бұл ұлылық

Халел

дәуірінде де

Үлгермеген

болып кете

жетіспеуі, е

мәселе шап

газеті, 1924,

⁹ Халел Дос-Мұхамедов. Екі [қиянышылықта]рым // Ақ жол. – 1922. – №171. – 11 май.

¹⁰ «Егемен Қазақстан», 14 ақпан 1992 жыл.

¹¹ Халел Дос-Мұхамедов. Екі [қиянышылықта]рым // Ақ жол. – 1922. – №171. – 11 май.

қалғатын, тағдырлық ұйқысына қол-аяғын матап, бөледі. Соның дегеніне қойбеген елдің бас көтерусізін жазасын еттен шегінен бере бастады. Қарым тұрар ел оянуға дәрменсіз, қолда жарық жоқ. Махамбетше:

**«Төбінгі теріс тапталбай,
Темірқазық жетпінбай,
Қу талатай бастапбай,**

Ерлердің ісі бітпес ме?» – деген азаматтық ор рух жел жаныған желінен білге шамдай өшкен. Ат үстінде ел мен жерін қорғап, жеті қарпшы түнде ер-тоқамын Темірқазыққа жастанып, ең далада көз шарымын алған ерік дәстүр мифке айналған. Қатпар-қатпар ойды терең көузап, шың-шыңдап жүрекке әсерлі жеткізу – ірі таланттарға ғана тән шеберлік. Қазақ қара сөзінің сүтін емген емішісі тіліміздегі «қару-жарак» орнына «жарак» сынарын үнемі қолдануы бұған дейінгі мұраларда сирек ұшырасатын жаналық. Мұндай реформа-торлық жаратушылық қасиет Халел Досмұхамедұлы шығармашылығының басты ерекшеліктерінің бірі.

«Түркістанның жыланы Арқара мешінде келді. Қой жылы ең далаға симатан қара құрмдай көп мал бір қыс да жоқ болды. Ит желі, күс желі, кім болса, сол желі. Қазақ жұтталы, ашықты.

Мешін өтіп тауық келді, екі қанығын жайып келді. Адам мал болып далаға жайылды, ат шонқай мен көсек желі, тышқан аулап, мысық желі. Жүрегіе жол таппады, барарға жер таппады. Теріс тондылар күзетпін болды. Алысқа сөз жетпеді, жақында қол жетпеді.

Қалтаман-қарылар ел шапты, азаматты қырды. Күзетпіндер сөйлеуді білді, ел жылдаулы білді. Өсіп бір кінә қазаққа тауық өшпін алды.

Тауық кетті, ит келді. Шөп тәусылды, тышқан бітті, ет құрылды. Атасы баласын, анасы қызын жей бастады. Ел қырды. Жүрегіе жол жоқ, барарға жер жоқ. Келген тағы жардем жоқ. Бү қиыншылықты түбін неге соғарын айталмаймыз. Аштықтың тоқтығы, қайғының қуанышы болады деген. Бес жылдан бергі қазақ-қырғандың басына түскен зор оқиғалар бос өтпесе керек. Бұның салдары алдымызда білінер. Бұндай қиыншылықты қазақ-қырғыз жұрты Ақтабан шұбырындыдан бері көрген жоқ. Бір-ақ қазіргі Сары-арқалдағы әңгіме шұбырынды болмай, тек сұлама болып тұр.

Сұлаған елге итті шығарып салу қиын болып тұр. Ит кетсе доныз бен тышқан тұр. Бұлардың қалай боларын сұрап келген кісі жоқ...»¹².

Баяғының аузы дуалы шешендерінің сөз сапталуындай құлақ құрышын қандыратын ақпараттық маньзы, аккумулятивтік қызметі, эмоционалдык-экспрессивтік болауы қанықтығы сондай – көсемсөздің көтерген әлеуметтік жүгі ғылым монографиядан да, тарихи желіге құрылған роман-эпопеядан да бір мысқал кем емес. Халел мақала мәтнінде «күзетпіндер» сөзін тырнақшаға алмай-ақ «орыс отаршылдары» мән-мағынасында қолданып отыр. Бұл жұмбақтап айтылған тұспал оқырман қауымға түсінікті, екіншіден, сөзді ойнату арқалы пензура назарына іліксеудің амалы. Бүтін ғана арада шауып жүрген азаматтан мезгілсіз айырылу – орны үнрейнп бос қалса, ал тұтас мемлекетті құратын қалың елдің көзден біржолда ғайып болуы – ұлыттың орны толмайтын қасіреті. Халел Досмұхамедұлының ұлыт басына түскен жан шошырық қасіретті толқып, әкесі өлгенде де естіретеді, көмейіне өксік тыңылғандай сөйлемдері шолғып, екі сөз, үш сөзден құрауының өзінде қарады мағына жүктегендей тәп бар. Сол қып-қысқа сөйлем астарында азды да, қазалы шер-шеменді сөзбен жеткізудің оптимистік бекемдікке үндейтін қуатты сарын бар. Бұл ұлылыққа тән шеберлікті танытады.

Халел Досмұхамедұлы маман дәрігер ретінде медицина тақырыбына Кеңес дәуірінде де жиі-жиі мақала жазуына тура келді. Өйткені бұны бекіп, бұғанасы қатып үлгермеген мемлекеттік денсаулық қорғау орындарының қызметі бұқаралық сипатқа ие болып кете алмауы, кәсіби мамандар мен қажетті дәрі-дәрмек, құрал-жабдықтардың жетіспеуі, елдің әлеуметтік тұрмыс деңгейінің өте төмендігі, бұл салада шешуін күткен мәселе шаш етекпен еді. Демі бардың емі бар. Дәрігердің «Шума қандай ауру?» («Ақ жол» газеті, 1924, №430), «Ыт туралы» («Жас қайрат» журналы, 1924, №3–4), «Ыттен сақтану

¹² Бұл да сонда.

жолы» («Жас кайрат» журналы, 1924, №5). «Жүзінді аяқтарды» («Ақ жол» газеті, 1924, №52), т.т. мақалалары аурудың алдын алу шараларын елге тусіндіруде үнін арықтайтын жолы тапты, ақпараттық, психологиялық маңызды орасын ашты.

Тәні саулық – жаны сау. Қоғамның рухани сауығаты болуы, оны құрылымды қылып қалыптастыру – жаны сау. Қоғамның рухани сауығаты болуы қала берекесі де, дамуының тәні саулығына байланысты. Бұл қай уақытта да мемлекеттің құны мен мәңгілігінің сипатындай қазақ елінің мәңгілік қазынасы болды.

Түркі тілдері туралы» («Шолпан» журналы, 1923, №3-5), «Диуани лұғат алтари» («Көксерек» шебері) («Шолпан» журналы, 1923, №3-8), «Баяқармағат хат» («Ақ жол» газеті, 1924, №435), «Түрк тілдері туралы», 1923, №6-7-8), «Баяқармағат хат» («Ақ жол» газеті, 1924, №435), т.б. мақалаларында Халел Досмұхамедұлы Мемлекеттік тілді қалай қолдану керектігі туралы танып-танымдық зерттеу мақалаларын жариялады.

Бір тақабат, осы жылдары Халел Досмұхамедұлы Мемлекеттік тілді қалай қолдану керектігі туралы танып-танымдық зерттеу мақалаларын жариялады. Бір тақабат, осы жылдары Халел Досмұхамедұлы Мемлекеттік тілді қалай қолдану керектігі туралы танып-танымдық зерттеу мақалаларын жариялады.

Жалпы, Халел Досмұхамедұлы көсемсөзін ерекшелігі – тілінің өте қызықты ерекшелігі. Ол не туралы тоғанса да – елдің қабылдауына жеткі ары жаққа баруға ұмтылды. Ол не туралы тоғанса да – елдің қабылдауына жеткі ары жаққа баруға ұмтылды.

Қарымды көсемсөз шебері, білікті дәрігер Халел Досмұхамедұлы қазақ қонысында өсіп жатқан. Қыналып, қар тер болу, күшпеншілік оның жазу машағаты қонысында өсіп жатқан. Қыналып, қар тер болу, күшпеншілік оның жазу машағаты қонысында өсіп жатқан.

Халел Досмұхамедұлы публицистикасының құдіреті ел-жұртының жан-тәніне күш бергені. Халел Досмұхамедұлы публицистикасының құдіреті ел-жұртының жан-тәніне күш бергені.

Халел Досмұхамедұлы ұлғайтымыздың медициналық мәдениетін ғана емес, рухани саулығына өмірүсіз үлес қосқандығын көрсетті.

Сайып келгенде, Халел Досмұхамедұлының шығармашылық шеберлігі мен машағаты, әмбебап білімпаздығы мен қалыптасқан стильдік қолтанбасы ұлытпақ мәдениетінің дамуына елеулі үлес қосты. Көсемсөздің көсемі қоғамдық өмірдің қай-бір бағыныста толғақты мәселені көтерсе де кәсіби дәрігерге тән рухани-әлеуметтік деңгейде ота жасап, кәсіпді сыйып тастауға машақтанған біліктілігін танытты.

Халел

Алаш қай мазмұны жағын байланысты хат:

Қоғамдық терендігі жүртте кезіндегі жетек аралығын қамти кезін: 1920-1922

қазақстандық кезіндегі жетек аралығын қамти кезін: 1920-1922

жаңа биіктерге кезіндегі жетек аралығын қамти кезін: 1920-1922

Қайраткер осылайша жікте әлеуметтік жағдай еткен апартушы; үшіншілен. Алаш қайраткері; төрт ұйымдастырған оқулықтар жазған әлебнеті мұрасы жоғары оқу оры терминологиясы қалыптастыруға тақырыптар бойы

Халелдің білімдерін а Досмұхамедов қ жауап бергенім:

Бұл жерде белсенде араласқ бөлімін құруы, басшыларымен бағаланады.

1920 жылы «Қырғыз ұлттық бөлімін жауап еңбекшілерінен губернаторлардың Солардың арасы Иса Қалпынбаев Олар Ташкентке Физикалық әліс (КИНО – авт.) де ашылған Орта хирургиялық